

100 ÉVE TÖRTÉNT...

100 YEARS AGO

Mezősi Miklós

Országos Meteorológiai Szolgálat, H-1525 Budapest, Pf. 38., mezosi.m@met.hu

Összefoglalás. A beszámoló az ideai esztendőben 100 éves Kitaibel Pál utcai épület megépítése történetét meséli el, megemlítve néhány későbbi és korábbi eseményt is a meteorológiai intézet elhelyezéséről.

Abstract. The report summarises the story of the establishment of recently 100-year-old headquarters in Kitaibel Pal Street, mentioning few earlier and later event about the settlement of meteorological institute.

Elődeink, a M. KIR. ORSZÁGOS METEOROLÓGIAI ÉS FÖLDMÁGNÉSSÉGI INTÉZET (OMFI) 100 évvel ezelőtti munkatársai 1910. április végén költöztek be az intézmény újonnan épült (és jelenleg is használt) székházába, a Kis-Rókus és az Intézet utca sarkán. [Az utóbbi elnevezését 1914-ben változtatták *Kitaibel Pál* utcára – *a szerk.*] 1910. május 1-jén már itt működött az Intézet házi távirtdája, és a megfigyelések is megindultak a szomszéd telken létesített észlelőkertben, (habár új műszerek beszerzésére csak 1911-ben kerülhetett sor). A nevezetes évforduló kapcsán érdemes röviden áttekinteni székházunk építésének tanulságos előzményeit.

Az 1870-ben alapított OMFI 40 évig különböző bérleményekben volt elhelyezve: előbb a budai Várban, a Móra Ferenc utca sarkán levő épületben, majd a Lovas út 66. szám alatti villában, 1892-től pedig a MÁV Nyugdíjalap tulajdonát képező Fő utca 6. szám alatti épületben, ahol az I. és a III. emeletet foglalta el a meteorológia. *Konkoly Thege Miklós* igazgató, aki e tisztét 1890-től kezdve 21 éven át töltötte be, már 1895-ben kérte a fővárosnál egy meteorológiai észlelőállomás engedélyezését az Alagút keleti bejárója felett, kérését azonban a polgármester – „szépsézetit és városrendezési szempontokra” hivatkozva – elutasította.

Irattári forrásaink alapján jól követhető *Konkoly* szívós küzdelme 1902-től a felügyeletet ellátó Földművelésügyi Minisztériummal (FM) saját székház építése vagy megvétele érdekében. 1903-ban az állami költségvetésben e célra már rendelkezésre állt 350.000 korona. Többszöri levélváltás után a miniszter 1907-ben két lehetőséget ajánlott *Konkoly*-nak: a mai Batthyány téren levő Szt. Anna templom közeli épületeket vagy a Stefánia úton megvehető telkeket.

Előbbit *Konkoly* azért nem fogadta el, mert „*az örökös harangozás nem csekély mértékben zavarná a tisztviselőket és a Várhegy, meg a templomtorony befolyásolná a szélmegfigyeléseket...*”, utóbbit pedig azért, mert „*ott csak villák építhetők*” és a vétel után megmaradó pénz nem lenne elég az építkezésre.

Konkoly közben *dr. Neuschloss Kornél* műépítész-szel elvi beruházási tervet készíttetett az elképzelt székházra, amelyben 97 helyiség lenne, beleértve 5 szolgálati lakást is. Az FM viszont – megelégedve a sok huzavonát – államtitkári határozatban közölte, hogy a székház a mai Hungária körúton épülhet fel a Bakteriológiai Intézet telkén és a 350.000 K keret nem léphető túl.

Konkoly azonban nem olyan ember volt, aki egy – hibásnak tartott – államtitkári határozatot csak úgy elfogadjon, ezért hevesen érvelt a Bakteriológia veszélyes szomszédsága ellen, helyette – mint két rossz közül a kisebbiket – elfogadhatóbbnak ítélte a budai elhelyezést, a Fény utca végén, az eredetileg a Rovartani Intézetnek szánt kincstári tulajdonú telken. Ezt végül a miniszter is jóváhagyta, így 1908-ban megindulhatott mai székházunk alapozása *Zauner Alajos* kir.

műszaki tanácsos kiviteli tervei szerint. Minderről *Konkoly* így ír az 1908. és 1909. évi JELENTÉSBEN:

„Az a régi óhaj, hogy az Intézet Budapesten is saját hajlékot nyerjen, egy lépéssel közelebb jutott a megvalósuláshoz, amennyiben a földművelésügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága a Kisrókus-utca és az Intézet-utca sarkán levő telket, mely a kincstár tulajdona, jelölte ki a felállítandó épület helyéül. Egyúttal elrendelte, hogy ugyanabban az épületben a m. kir. rovartani állomás is nyerjen elhelyezést, mert célszerűnek mutatkozott e két rendbeli intézet épületei számára előirányzott összeget egyesíteni és mindkét intézetet közös épületben bár, de egymástól teljesen különváltan elhelyezni.” „A miniszter úr Önagyméltósága ... értesítette az Intézetet, hogy bár az új épület mellett még fennmaradt kincstári telket más állami hivatal részére kí-

A korabeli képeslap szerint a Petrezselyem utcai oldalt a „M. KIR. ÁLLAMI ROVARTANI ÁLLOMÁS” foglalta el.

vánja fenntartani, addig, amíg a telekre szükség nincs, azt az észlelés céljaira az Intézetnek átengedi” – [A Petrezselyem utcai észlelőkert végül 73 évvel később, 1983-ban szűnt meg].

Elődeink kényelmesen elfértek az új épületben: 1910/11-ben az OMFI létszáma Budapesten 30 főt tett ki, beleértve a segédszemélyzetet (takarítók, fűtők) is; [Ógyallán pedig további 9 fő dolgozott]. Az osztályok (Ombrometriai-, Zivatar-, Regisztráló-, Klimatológiai- és Prognózis-osztály) a II. emeletet foglalták el, s itt volt az igazgató 6 szobás lakása is (ahová Konkoly azonban – tudomásunk szerint, számunkra ismeretlen indokkal – soha nem költözött be).

Az I. emeleten helyezkedett el az Igazgatóság, valamint itt voltak a Rovartani Állomás munkaszobái is. [A székház tervezője és építői időtálló módon örökítették meg a rovaros szakemberek jelenlétét az épületben: a párkány alatti szegélyt máig látható stilizált rovarokkal díszítették. Szinte csodával határos, hogy sem az ostrom utáni újjáépítés, sem a többszöri felújítás során ezek a díszítő elemek nem estek a különféle mesteremberek tevékenységének áldozatául...]. – A már idézett JELENTÉS 1910. évi füzeté lírai hangvételi írásban örökítette meg az utókor számára „az új épület leírását”:

„Meteorológiai Intézetünk 1910. áprilisában elkészült új épülete mindazokat az igényeket fényesen kielégíti, amelyeket egy modern, tudományos intézettel szemben támaszthatunk. Az épület maga kincstári telken, a budai II. kerületi Kis-Rókus- és Intézet- (1914-től Kitaibel Pál-) utca sarkán épült s a budai változatos domborzati viszonyok között, a Kis-Rókushegy lábánál, az épület északi oldalán kertes villáktól határolt eléggé szabad területen fekszik. ... Az épületnek díszes homlokzata a szemlélőre középület benyomását teszi, 3 toronnyal kikepezett stílszerű tetőzet és megfigyelésekre szolgáló terrasza alkotják a méltó befejezést”.

Az FM az új épület berendezésére további 20.000 koronát engedélyezett s ebből fedezték 1911-ben a Könyvtár új felszerelésének beszerzését, a „meteorológiai terrasse” szélregisztrálót, [köztük a Meteorológiai Múzeumban kiállított, tudománytörténeti értékű *Richard-féle anemo-cinemográfot* is], valamint a Konkoly kedvencének számító mechanikai műhely új gépeit.

Érdekes adalékot találunk a JELENTÉSBEN az új épület színtézésére is: Zuber Ferenc királyi mérnök végezte a pontos lejtmerést és megállapította, hogy a Kis-Rókus utcai bejárat párkányának tengerszintfeletti magassága 117,12 méter, a II. emeleten elhelyezett

normálbarométer 0 pontjának magassága pedig 129,6 m. Zuber mérnök a lejtmerésbe bevonta a Fő utca 6. alatti régi épületet is, és megállapította, hogy ott a barométer helyes magassága 114,9 m, szemben az addig vélt (számított?) 112,5 méterrel szemben, vagyis a 2,4 méteres szintezési hiba „a barométeradatok homogenitása szempontjából figyelembe veendő”.

Székházunk Budapest 1945-ös ostroma idején súlyos károkat szenvedett, amint azt a korabeli fotók is mutatják. Az újjáépítést követően több felújításon is átesett a masszív épület. A legnagyobb változás a centenáriumhoz fűződik: a magyar meteorológia alapításának 100. évfordulójára készülve, 1970-re megújult az épület fűtése: a széntüzelésű cserépkályhákat központi fűtés váltotta fel.

A krónikás – aki 1953 decemberében lépte át először az Intézet kapuját – ifjúkori kedves

emlékei közé tartozik a *napi szénlopások* kalandja: az épület fűtői a folyosókon levő tároló ládába zsákokban hordták fel a pincéből a – szükösre szabott – napi szénellátmányt, a jól-rosszul működő cserépkályhák részére. Ezekből a ládákból szoktuk – a fűtők háta mögött – feljavítani munkaszobáink fűtését. 1954-ben sokat fáztunk!

Konkoly hivatali pályafutása az új székház felépítésével és berendezésével gyakorlatilag véget ért. Idézet az 1911-es JELENTÉSBŐL: „...ez évi szeptember hó 9-én a földművelésügyi m. kir. miniszter úr Őnagyméltóságának következő rendelete jelent meg:”

„Ő császári és apostoli királyi Felsője Bad-Ischlben, 1911. augusztus 12-én kelt legfelső elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy Konkoly-Thege Miklós dr., miniszteri tanácsos, az Orsz. Meteorológiai és Földmágnassági Intézet igazgatója saját kérelmére állandó nyugalomba helyeztesék s részére ez alkalommal a közszolgálat, valamint a mezőgazdaság és tudományos élet terén hosszú időn át teljesített kiváló szolgálataiért legmagasabb elismerése nyilváníttassék.»

A 69 éves Konkoly ezután teljesen visszavonult a közélettől; életének még hátralevő öt esztendejét a csillagászatnak szentelte, 1916. február 17-én szívroham miatt bekövetkezett haláláig.

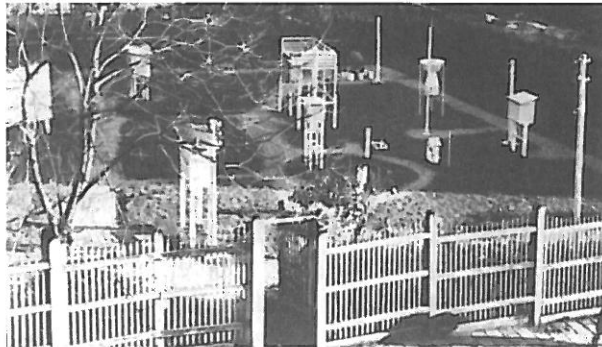
További képek a hátsó borító belső oldalán láthatók.

Irodalom:

Ambrózy Pál, (1975): 75 éves az OMSZ központi épülete; LÉGKÖR, XXX. 1.

JELENTÉS a m. kir. Országos Meteorológiai és Földmágnassági Intézet 1908., 1909., 1910., 1911. évi működéséről; Pesti Könyvnyomda Rt., Bp. 1909 és 1914.

Simon Antal, (1995): A magyar meteorológia 125 éve; In: FEJEZETEK A MAGYAR METEOROLÓGIA TÖRTÉNETÉBŐL, 1971-1995; OMSZ, Bp.

Az észlelőkert 1935-ben a Kitaibel Pál utca felől